

УДК 550.8:553.98.003.13 (477)

Герасименко Т.В.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГЕОЛОГОРОЗВІДУВАЛЬНИХ РОБІТ НА НАФТУ І ГАЗ В УКРАЇНІ

Проаналізовано витрати нафтогазового комплексу економіки України від стадії геологорозвідувальних робіт до видобутку вуглеводнів. Доведено економічну доцільність пріоритетного розвитку вітчизняної сировинної бази перед імпортуванням паливно-енергетичних ресурсів.

The expenses of Ukraine's gas and oil complex of Ukrainian economics from the stage of prospecting to the output of hydrocarbons have been analyzed. The economic expediency of the priority development of domestic raw materials to the importation of fuel and energy resources has been proved.

Наша держава відноситься до енергодефіцитних країн та задовольняє свої потреби у ресурсах вуглеводнів власного видобутку по нафті лише на 10–12%, по газу – 20–25%. За прогнозом потреба вуглеводнів у 2005–2010 р.р. складе 50–60 млн.т.у.п. Імпорт енергоносіїв на даний час складає приблизно 2 млрд.грн. та продовжує зростати [1,2]. Сучасна мінеральна база не зможе забезпечити зростання видобутку нафти та газу без проведення пошуків нових запасів вуглеводнів та збільшення обсягів геологорозвідувальних робіт (ГРР).

За останні роки з'явилося чимало публікацій, присвячених питанням збільшення обсягів ГРР для забезпечення стабілізації зростання видобутку нафти та газу. В той же час спостерігається постійне зростання частки імпортованих вуглеводнів на ринку вітчизняних енергоресурсів і недостатнє бюджетне фінансування ГРР. Так, при витратах НАК „Нафтогаз України” у нинішньому році близько 800 млн. грн. власних коштів на геологорозвідувальні роботи, бюджетне фінансування на ці цілі становить тільки 20 млн. грн.

На невивчених площах зосереджені основні прогнозні запаси вуглеводнів, які оцінюються в цілому по Україні приблизно в 4980 млн.т.у.п., у тому числі нафта з конденсатом 23%, газ – 77% [3]. При цьому більш ніж третина нерозвіданих ресурсів вуглеводнів припадають на шельфи Азовського та Чорного морів. За підрахунками геологів прогнозні та перспективні запаси і ресурси досягають: по газу – 3,5 трлн. м³, по нафті – біля 1 млрд. т. В той же час, починаючи з 1995р. видобуток вуглеводнів випереджує приріст їх запасів (табл.1). Це ще раз свідчить про необхідність розширення геологорозвідувальних робіт для пошуку та розвідки родовищ нафти і газу.

Сьогодні ще багато політиків та бізнесменів ставлять під сумнів доцільність нарощування ГРР з доведенням їх об'ємів до рівня 1990 року, стверджуючи про вигідність закупки як нафти, так і, особливо, газу у зарубіжних інвесторів.

Прості розрахунки вказують на помилковість такого підходу в політиці розвитку енергетичної бази країни. Так, при імпортуванні тих вуглеводнів, які можливо розвідати та видобувати на власних родовищах, держава розраховується за них в повній мірі за встановленими на світовому ринку цінами, а потім реалізує внутрішнім споживачам за такою ж вартістю. При цьому власна нафтогазова галузь приходить в занепад [4].

За всю історію розвитку нафтової та газової промисловості видобуто 295 млн.т нафти, 1,77 трлн.м³ газу, в т.ч. природного – 1,7 трлн.м³ та 63,6 млн.т конденсату.

Цих показників було досягнуто завдяки виконаним у великих обсягах геологорозвідувальним роботам, головними серед яких були пошуково-розвідувальне буріння та геофізичні дослідження (сейсморозвідка, граві-, електро- і магніторозвідка). В комплексі з бурінням геофізичні методи сприяли відкриттю нових нафтових і газових родовищ. На протязі другої половини минулого століття, ГРР розвивалися досить швидкими темпами і вже в 1968 р. обсяги розвідувального буріння було доведено до максимального рівня – 732 тис. пог. м. До 1985 р. проходка свердловин залишалася на стабільній відмітці – близько 600 тис.п.м з поступовим зменшенням бурових робіт до 480 тис.п.м в 1990 р.

Зміни економічних відносин від соціалістичних принципів господарювання до ринкової економіки, негативно вплинули як на народне господарство України, так і зокрема, на нафтову та газову промисловість. Особливо погіршився стан ГРР як на нафту та газ, так і на інші корисні копалини. Характерним явищем в галузі ГРР за роки реформ стало катастрофічне зниження їх обсягів, а з ними і падіння приросту запасів нафти та газу. Порівняно з 1990р. розвідувальне буріння щороку зменшувалось і у 1996р. знизилось в 7,6 разів до 62,8 тис. м. У 1997р. це падіння було призупинено і, завдяки бюджетному фінансуванню ГРР та вкладеним власним коштам ДК „Укргазвидобування” і ВАТ „Укрнафта”, намітилося зростання обсягів буріння з доведенням проходки свердловин до 207,2 тис.м у 2001 р. [5].

Динаміку асигнувань, обсягів пошуково-розвідувального буріння та приросту вуглеводнів в Україні наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка асигнувань, обсягів пошуково-розвідувального буріння та приросту вуглеводнів в Україні

Показники	Роки								
	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
1. Асигнування на пошуково-розвідувальне буріння, млн. грн.	291,9	90,1	256,6	314	362,9	370,9	587,3	697,9	760,6
2. Обсяги пошуково-розвідувального буріння, тис. м	480,0	86,2	62,8	82,7	83,2	124,6	173,9	235	213,9
3. Приріст вуглеводнів, млн. т. у. п.	43,33	16,3	9,64	6,53	9,04	11,27	20,59	22,1	24,45
4. Видобуток вуглеводнів, млн. т. у. п.	39,9	26,8	27	26,7	26,3	26,2	25,9	26,3	24,7
5. Темп відбору запасів	0,9	1,7	2,8	4,1	2,9	2,3	1,3	1,2	1,01

За період 1995–2002 р. р. було пройдено 1062,3 тис. м пошуково-розвідувального буріння, на яке разом з розвідувальною геофізикою було витрачено 3440,3 млн. грн. Внаслідок проведених геологорозвідувальних робіт приріст нафти склав 5,58 млн.т, газу – 70,15 млрд.м³, газового конденсату – 3,37 млн. т. Взагалі приріст вуглеводнів склав 120 млн.т.у.п., а на 1 метр проходки пошуково-розвідувального буріння приріст становив 113 ум. т. вуглеводнів.

Для оцінки економічної ефективності робіт власного нафтогазового комплексу проведемо декілька простих розрахунків. Вартість вуглеводнів, які в майбутньому будуть видобуті, при біржовій ціні нафти 1300 грн. за тону, газу 360 грн./тис.м³ та газового конденсату 2000 грн. за 1т наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Вартість прирощених вуглеводнів

№ п/п	Найменування показника	Нафта	Газ	Газовий конденсат
1	Вартість видобувної продукції	1300 грн./т * * 5,58 млн. т = = 7254 млн.грн.	360 грн./тис. м ³ * * 70,15 млрд.м ³ = = 25254 млн.грн.	2000 грн./т * * 3,37 млн.т = = 674 млн.грн.
Всього			39248 млн. грн.	

Для того, щоб виробити продукцію з прирощених запасів вуглеводнів, необхідно пробурити експлуатаційні свердловини, облаштувати їх і понести експлуатаційні витрати, пов'язані з видобутком вказаних запасів вуглеводнів.

Спочатку розраховуємо експлуатаційні витрати з видобутку нафти та газу.

Собівартість 1 т видобутку нафти приймаємо в розмірі 200грн./т проти 127 грн./т, які прийняті в Національній програмі „Нафта і газ України до 2010 року” [6]. А собівартість видобутку газу з конденсатом в розмірі 108 грн./тис.м³ проти 68 грн. за Національною програмою. Збільшена собівартість видобутку нафти та газу в 1,5-1,6 раз, прийнята у зв'язку з тим, що відкриті в останній час родовища є невеликими за розмірами і експлуатаційні витрати на них будуть перевищувати вартість тих, котрі знаходяться в експлуатації та мають значні запаси нафти та газу [7].

Капітальні вкладення приймаємо на фактично досягнутому рівні, який також відповідає вказаному в Національній програмі розміру - 18% від вартості продукції.

Для грошової оцінки витрат, пов'язаних з видобутком нафти та газу, суму експлуатаційних витрат та капвкладень зменшуємо на величину амортизаційних витрат, які повертаються разом з чистим прибутком і включаються до чистого доходу. Сума експлуатаційних витрат та капвкладень без амортизації є сукупними витратами.

Норматив амортизаційних відрахувань приймаємо з даних Національної програми, який дорівнює по нафті 44,52 грн/т та по газу – 30,53 грн/тис м³. Розрахунок експлуатаційних витрат, капітальних вкладень та витрат на амортизаційні відрахування наведено у табл. 3.

Розрахунок сукупних витрат з видобутку нафти та газу приведено в табл. 4 і показує що вони становлять 34,7% від вартості видобувної продукції.

Наступним етапом розрахунків є визначення розміру бюджетних платежів:

- податок на додану вартість – 16,67% від вартості продукції;
- рентні платежі нараховуються у розмірі: з нафти і конденсату – 15,65 грн. за кожен видобутий тону; з газу – 26,08 грн. за 1000 м³ видобутого газу;
- податок на прибуток визначається як різниця між вартістю видобутої продукції та експлуатаційними витратами і податків, чистий прибуток підприємств нафтогазового комплексу оподатковується у розмірі 25%;
- загальна сума податків до бюджету становить 35,5% від вартості видобутої продукції.

В табл. 5 наведений розрахунок чистого доходу, який складає 30% і визначається як різниця між вартістю видобутої продукції і сукупними витратами та податками.

Таблиця 3

Розрахунок експлуатаційних витрат, капітальних вкладень та витрат на амортизаційні відрахування

№ п/п	Найменування показника	Нафта	Газ з конденсатом
1	Експлуатаційні витрати	200 грн./т * 5,57 млн.т = 1114 млн. грн.	108 грн./тис. м ³ * 73,52 = = 7940,16 млн.грн.
	Всього	9054,16 млн. грн.	
2	Капітальні вкладення	7254 млн.грн. * 0,18 = 1306 млн. грн.	31994 млн. грн.* 0,18 = = 5759 млн.грн.
	Всього	7065 млн. грн.	
3	Витрати на амортизаційні відрахування	44,52 грн./т * 5,58 млн. т = 248,4 млн. грн.	30,53 грн/т * 73,52 млрд. м ³ = = 2245 млн. грн.
	Всього	2493 млн. грн.	

Таблиця 4

Розрахунок сукупних витрат

№ п/п	Найменування показника	млн. грн.
1	Експлуатаційні витрати	9054,16
2	Капітальні вкладення	7065
3	Витрати на амортизаційні відрахування	2493
4	Сукупні витрати	(п.1 + п.2 – п.3) 13626,16

Таблиця 5

Бюджетні платежі

№ п/п	Найменування показника	млн. грн.
1	Податок на додану вартість	39248 млн. грн.*0,1667=6543
2	Рентні платежі у тому числі: – з нафти і конденсату – з газу	1970 15,65 грн.* 8,95 млн. т=140 26,08 грн. * 70,15 млрд. м ³ =1830
3	Балансовий прибуток	21681
4	Чистий прибуток	5420
5	Загальна сума податків до бюджету (п.1+п.2+п.4)	13933
6	Чистий доход	11689

Для визначення доцільності вкладених коштів, які представлені сукупними витратами, розраховуємо коефіцієнт їх віддачі, що визначається як відношення вартості видобувної продукції до витрат:

$$\text{тобто } 39248 \text{ млн. грн.} / 13626,16 \text{ млн. грн.} = 2,9.$$

На одну вкладену гривню отримуємо 2,9 грн., з яких одна гривня йде на погашення витрат, 1 гривня 02 копійки (13933 млн. грн. / 13626,16 млн. грн.) – на сплату податків для держави і 88 коп. (10605 млн. грн. / 13626,16 млн. грн.) – чистий дохід нафтогазовидобувників. Не дивлячись на те, що в розрахунок закладено збільшені витратні нормативи згідно з поправкою на ускладнення геологічних умов видобутку, віддача у 2,9 грн. на 1 вкладену гривню є високим показником вкладення коштів в нафтогазову галузь.

Економічні показники розвідки та видобутку природних запасів у 1996–2002р.р. є підставою для підтвердження високої ефективності галузі після реалізації вказаних розвіданих запасів. Акцентуючи увагу на високій віддачі вкладених коштів, відзначимо, що 35,5% від вартості продукції буде направлено в бюджет держави у вигляді прямих податків і 30% чистого доходу – на соціальні потреби працівників та розвиток галузі. Крім 35,5% податків слід врахувати суми, які входять до собівартості видобутку та розвідки у вигляді податку на доходи фізичних осіб, відрахувань на соціальне страхування, у пенсійний та інші фонди. Також додатково потрібно урахувати заробітну плату працівників галузі, яка в цілому досягає до 25% всіх витрат.

Виходячи з проведених розрахунків, можна зробити висновок, що є всі підстави для доцільності нарощування ГРР і вкладання коштів у розвідку та розробку як існуючих родовищ, так і тих що будуть відкриті у майбутньому. Розвідані запаси вуглеводнів повністю себе окупувають, є стабільним джерелом доходів держави у вигляді податків та відрахувань і забезпечують заробітною платою велику кількість працівників як розвідувальної галузі, так і видобувної нафтової та газової промисловості.

Видобуток власних сировинних енергоносіїв приносить наступні зиски державі:

1. Сума витрат на видобуток вуглеводнів становить тільки 34,7% від ціни їх реалізації. Також в цій сумі близько 25% становить заробітна плата всіх працівників галузі.
2. В бюджет держави надходить 35,5% податкових платежів (ПДВ, рента, податок на прибуток), які відсутні при імпортуванні палива.
3. Нафтогазова галузь одержує близько 30% чистого доходу замість вкладення його у розвиток закордонних виробників.

Відповідно з одержаним доходом зростуть відрахування в соціальну сферу, що позитивно позначиться на рівні життя населення України.

Таким чином, підстави для нарощування темпів і обсягів геологорозвідувальних робіт та видобутку вуглеводнів за рахунок власних сировинних, матеріальних і трудових ресурсів України очевидні та доцільні.

Всупереч тенденції закриття шахт у вугільній промисловості, таким же чином може бути обґрунтована доцільність збільшення вітчизняного видобутку вугілля.

У планах розвитку народного господарства перед геологорозвідувальною галуззю одним з найголовніших завдань є підвищення економічної і геологічної ефективності пошукових та розвідувальних робіт і якості підготовки запасів корисних копалин. При пошуках вуглеводнів значна в досягненні цієї мети роль відводиться комплексним геофізичним дослідженням.

Література

1. Шпак О.Г. Ситуація на внутрішньому ринку нафтопродуктів України // Геологічний журнал. – 2003. - №1. С. 113-117.

2. Гурський Д. Сьогодення державної геологічної служби України // Геолог України. – 2003. - №2. С. 12-18.
3. Гладун В., Максимчук П. Стан ресурсної бази і перспективи розвитку геологорозвідувальних робіт на газ та нафту підприємствами НАК „Нафтобаз України” // Геолог України. – 2003. - №1. С. 19-22.
4. Барановський М.І. Економічні проблеми фінансування ГРР на нафту і газ за сучасних умов // Нафтова і газова промисловість. – 2003. - №1. С. 3-5.
5. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К.: Техніка, 2003. – 643 с.
6. Національна програма „Нафта і газ України до 2010 року”, схвалена Постановою Кабінету Міністрів України від 21.06.2001 р. № 665.
7. Євдошук М.І. Динаміка і періодичність відкриття родовищ нафти і газу в ДДз // Мінеральні ресурси України. – 1998. – №2. С. 31-35.

*Рекомендовано до публікації
д.т.н., проф. Пономаренко П.І. 24.03.04*

*Надійшла до редакції
18.03.04*